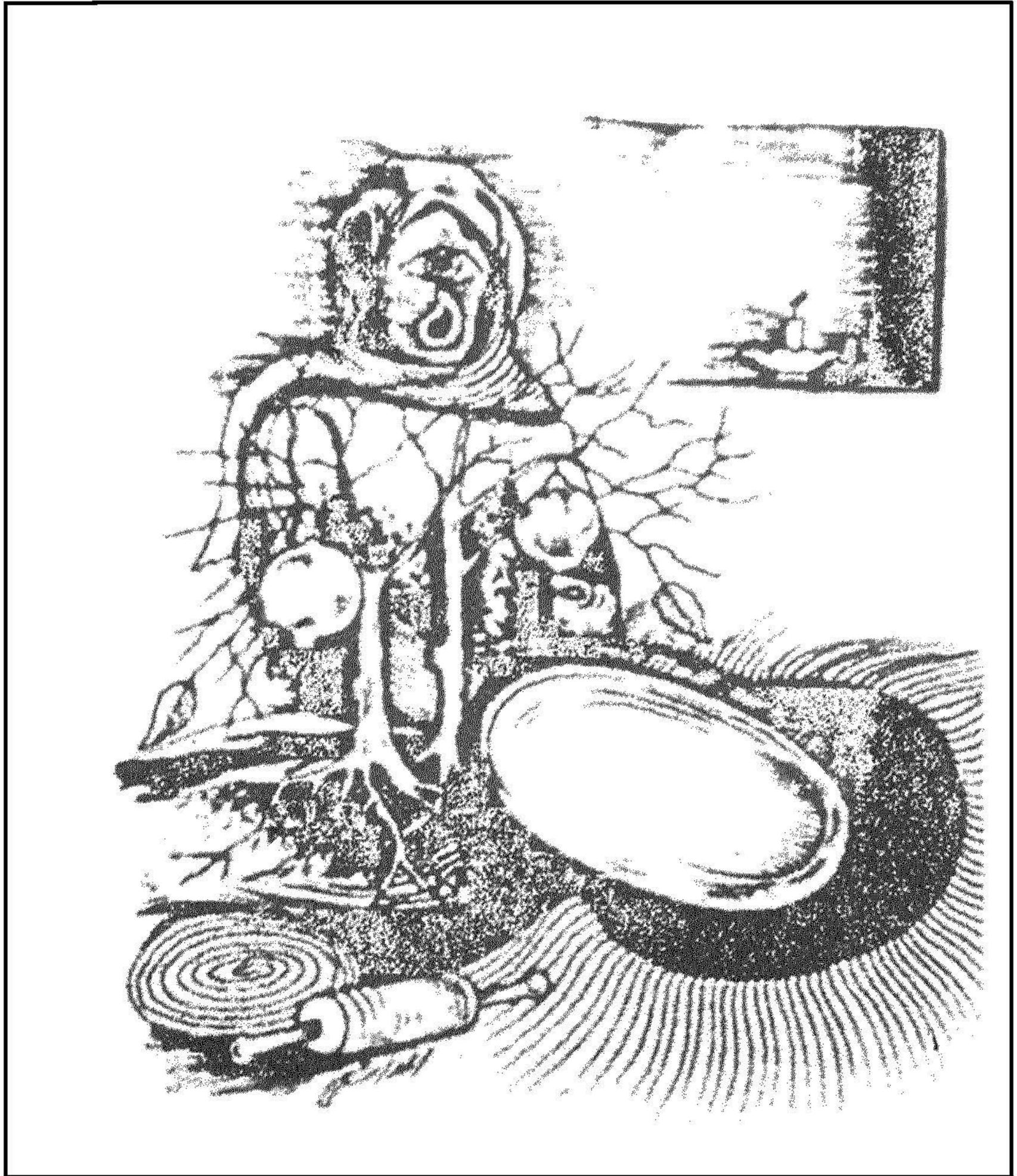

يُددسى نادر

(جنوبى آذربايجان حكاية ادبياتيندان نمونه لر)

توپلايان : نادر ائلخان

پئددس نار

(جنوبی آذربایجان حکایه ادبیاتیندان نمونه لر)

توپلایان: فادر انلخان

۱۳۷۹

يئىددى نار
(حىكايەلەر توپلوسو)

معاصر آذربايجان يازىچىلارى

چاپ: اول نوبه سى ۱۳۷۹

سايى: ۱۰۰۰

نشرآتدهن: مؤلف

بو كىتابىن يايىن و كوچورمه حقى توپلايانا عابددير.

ایچینده کیلر:

۵	اؤن سؤز-----
۷	گنج فدایی.....
۱۱	اوشاق اوسته ساواش.....
۱۵	سلمه خالا.....
۲۱	عباد عمی.....
۲۵	قاچاق نبی؛ قوچوق نبی.....
۳۱	تورپاق.....
۳۵	قارلی ارک.....
۴۱	جنوبی آذربایجان حثکایه ادبیاتینا بیر باخیش-----

اۋن سۆز

۱ - حىكايە ادبياتىمىزىن يوز ايلانن آز سابقەسى اولدوغو و فيرتىنالى بىر دۇورلردن كىچىب، بوگونه گليب چاتمىسنى نظره آلتا، ما بئله يازىچىلارمىزىن سايى ايكي ال بارماقلىرى سايىندان آز اولدوغونو كۆز اوتونە توتاندا، قدرتلى بىر توپلونو ترتيب ائتمەگىن نەقدەر چتىن اولدوغونو آتلاماق اولور. لاکىن بىز بوگونگو دوروموموزو نظره آلاق، دونيا مقياسىندا دئمه يە سۆزوموز اولان حىكايەلر يىزدن بورادا بىر توپلو ترتيب ائتمىشيك.

۲ - بو توپلو يالنىز قىسا حىكايەلردن عملە گلن بىر اثردير. رومان و پوئست ساحەسىندە چالیشان محترم يازىچىلارمىزدان بورادا اثرلىرى گلەمەسى، تصادفى دئىل.

۳ - حىكايەلر مختلف كىتاب و درگى لردن سىچىلىلر بىز اونلارا هىچ ال آپارمادان بورادا درج ائتمىشيك. بىر پارا كىچىك دە بىشمەلر، گۆزە چارپسا، يازىچىلارنى اۆز ائديتلىرى دير.

۴ - بورادا گلن حىكايەلر موضوع و تم اساسىندا بوخ، بلكە تشكىكلىرىنىن گوجلولىبو اساسىندا سىچىلىلر.

۵ - بو اثرلر چوخو رئالىست و رومانتيك سبكلىرىندە مئيدانا چىخىلار. سوررئاليزم، مدرنىسم كىمى سبكلىردە دە اثرلر يىز آلده ولردير. لاکىن او سبكلىر هله كامىلجە خلق طرفىندن منىسمەنەدىگى اونچون، بورادا نمونەلر وئرىلمە يىلدير. آنجاق او اثرلردن بىر توپلو ترتيب ائتمك سونراكى بورجوموز اولدوغونو سۆز وئرىرىك.

۶ - جنوبى آذربايجان حىكايە ادبياتىتىن تاريخى حاقىندا بو يازىدان سونرا قىسا معلومات گلىلدير. بو يازى حىكايە ادبياتىمىزىن گلشمەسى حاقىندا آزاچىق اولور سادا، اطرافلى معلومات وئره يىلدير.

۲- ئوبۇد ئىبىزىك بۇ كىچىك تۇپلو جىنۇبى آذربايجان حىكايە ادبىياتىنىن
مىللەتلەرلارنىن مۇرەققىن قازىتا يىلىسىن.

□ ن.ئىلخان

۷۹/۱/۸

گنج فدایى

■ ك.على قلى

گونىن سۇن قىزارتىسى سۇندوكچە، داغلارا، درەلرە قارانلىق چۆكوردو. قارالمىش طبيعت آغ اۇرپە يىنىن آلتىندا يوخلايىردى. داغىن بۇ يوروندى كى كىندىن بىر - بىرىنىن اوستونە قالانان ائولرىنىن چىراغلارى، اولدوزلار كىمى ايشىقلايردىلار. بىر آتا ايله اوغول و اونون آناسى اۆز كىندلى ائولرىندە گۆرونورلر. بو هيس وورموش ائوين سقىنىن دىركلرىندىن قارا شىطان تورولار آسلايىدىر. ائوين هر بىر طرفىندە ايكى تاي قىش زومارى ايله ياناچاق و قورو اۆت دستلرى قۇبولويدور، بىر طرفدە اۆتوروب - ياتماق اوچون دۆشەنىيىدىر. دۆشەنىمىش طرفىن تاقچالارىندا جور بە جور گۆرمەلى و ىشمەلى شىلر دوزولويدور. آنا تىدىرى آلولاندىرير. آسا بوغلانان ساماوارىن يانىندا اۆتوروب، اونون قورولتوسونا قولاق آسىر.

اوغول بىر اۆت باغاسىنىن اوستوندى اۆتوروب و تىدىرىن شىلەلرەنە باخىر. اونون فىكرى توستوايله برابر باجادان چىخىب و گۆزە طرف اوجالىردى. "گنج فدایى" نىن نه فىكىر ائىدىگى بىلىنمىزدى، آنچاق گرک بو گىجە گىدىب فدایى يولداشلار يلا برابر باخىنداكى ژاندارما پۇستونو آله كىچىرسىلر. اۇن بىش ياشىندا گنج، بوگون چوبانلىق چۇماغىن بىرە قوبوب فدایىلىك توفنگىنى گۆتورموشدور.

او، ايللر بۇبو ساكىت داغلاردا، درەلردە سورو دالىنجا دۇلاندىغى حالدا بوگون اۆز يوردونون حرکە گلدىگىنى ياخشى آتلايىردى. اونون كىچىك اورەيى، بۇبو كىدرلە دۇلوايدى. گۆزونو آچدىغى زاماندىن گۆردوبو ظلملردن قلىبىندە اۆلان كىدرلر، بوگون دەشتلى انتقاما چشورلىب آلولانيردى. اۇنون ايشىقلى گۆزلرىندە، تىدىرىن آلولارى منعكس اولدوقدا اورەيىنىن انتقام شىلەلرى گۆرونوردو.

گنجه دن اوج ساعات كنجميشدى. گنج فدایى اوز وفالى ايتمى چاغيرىب توفنگ چيگنيدنه قاپيدان خارج اولدو. شدتلى كوله يه باخما يارق اوز يولونو باشلادی، ايتى ده اونون داليجا يولا دوشدو. گرک قرار قويدو قلارى مكاندا فدایى يولداشلارينا چايب اونلارا ايله برابر ژاندارما پوستانا هجوم آپارما ليديلار. قارائلىق ايچره سويوق كولک دهشتلى و بيلتى لارلا گنج فدایى نى بويروب و لوزونه قارى چير يارق گوزلر نى دولدورودو. كسكين سويوق، قورخولو قارائلىق لوزون قورخودا بيلمه ييب توفنگدن مؤحكيم ياپشديغى حالدا كوله يى يارب قباغا گلد يردى، ايت گاه گنج فدایى يه ياخينلاشيب كؤمك اولدوغونو آندير يردى، سونرا لوزا قلاشيب و لوزون قورويورودو.

گنج فدایى بير آياغين قار ايچيتندن زحمت ايله چيخارديب او بيرى آياغين قباغا آتيردى داها ايندى شپه دولدوروموش يئر لرده ياريا قدهر قارا قويلاتيردى، اونا سرعتله يول گتمك چيتمله شيب و سويوقدا بير طرفدن اونو كير يخدير ميشدير. چوخ جان آتيردى كى، تئز ليكله يولداشلارينا ييشيشين. او آنجا ق مقصده ييشيمه يى نظرينه آليب، تچه ساعات يول گلد يگينى، هارا گتند يگينى آنلاميردى، لوزون يولو ايتگين حالدا زامان نه ايسه گؤره جك ايشلر نى و نه كيمي حمله و هجوملار ين فيكريله كنجير ميشدير...

گنج فدایى قارى سؤكدوكده دالى طرفدن شدتلى گورولتولار او جالدى، گولله لر بير - بير نين داليسينجا آپيليردى، او، سرعتله گولله آچيلان سمته قاچيردى. داها يئين - يئين قاچماغا باشلا ديقدا توفنگ آغير ليق ساليب ديزه كيمي قارا ساتميش قيچلار ين قالخيزا بيلمه ييب لوزو اوسته بيخيليردى. او قار ايچره چار ييشاراق، توفنگى يتره داياق و ثريب و ايتين كؤمه يى له آياغا قالخيردى، قار لوزونه ياپشيب گوزلرينه دولوب و پالتار لارينا سواشميش حالدا قاچماغا ادامه وئر يردى. بوتون بدننى ترله ييب و اوره يى چير پيئيردى، سون قوه لر ين بير يتره توپلا ييب جان آتيردى كى، نه قدهر تئز اولور سا فدایى يولداشلارينا چاتسين. لوزون آلولى مينه سيندن حرارتلى نفس لوجاليب هاوادا بوغلاتيردى. بير يانغين آدم كيمي دهشتلى انتقام گوزونون لوزونده صاف و سرين چشمه گورونوردو و

اوره یینین اؤدونو سؤندورمک اوچون او، چشمه یه ساری سورونوردو و توفنگ آرخاسینا آشمیشدیر. آنجاق اوزو قاباغا گشتدی کجه آباغی وسیله سیله توفنگی دالینجا چکیدری.

گنج فدایی نین هیجانلی فیکریندن مختلف صحنه لر کئچیر، ژاندارمالارین قارا اوره کلرینی سونگو یله پارچالاما ق آرتیق جانلاتیردی، گورولتولار سون شدتینه چاتمیشدیر.

گنج فدایی سون دفعه اولاراق وار - قوه سین توپلاییب، بشش - آلتی قدم قاچمیشدیر کی آباغی زویولده ییب گورولتویله بوزو یارب چاین ایچینه دوشدو.

لؤ باشینا قدره سؤیوق سویا باتدی، ایکی قوللاری باجادان ائشیکده توفنگی سینه سینه مؤحکم دایاق وئرمیشدیر. قلبینن اومید تئلی قیریلیمیشدیر، نهایت نيفرت و کینه سی اوره یینده جوشوردو.

اوزاقدا آچیلان توفنگلرین ایشیق لاری داها بیرده گؤزلرینی ایشیق لاتیردی و گنج فدایی ده یولداشلارینا مسس وئره رک توفنگی ژاندارم پؤستونا بؤشالتدی. گولله هارایا ده یدیی بیلمه دی. توفنگ الیندن دوشدو و باشی لا قوللاری بوز اوسته سریلدی.

ایتین زینگیلتی سسی اوجالیردی. آرا وئرمه دن، مؤحکم سسله هورودو. اونون سیزیلتی هورمه لرینده درین هیجان و اضطراب آنلاشیلیردی. گاهی یاخینا گئدیب ایلر بؤیو آنس توتموش دؤستونون پالتارلاریندان یایشیب اونو سو ایچیندن چیخارتماغا دارتیشیردی.

چارپیشماسیندان مایوس اولدوقدا قیراغا چکیلیب تأثرلی زینگیلتی لرله کؤمک چاغیریردی. لاکین کؤمک دن اثر گورمه دیکده یئنی دن ایشینه باشلا ییردی. سحر آچیلانا قدره سؤیوق و قاراتلیق ایدی و گولله لرین سسی کسيلمیشدیر. ایت قاپینن قاباغیندا داها تأثرلی زینگیلتی لرله قاری سؤوروب قاپینی تیتره دیردی. گنج فدایی نین آناسی هراسان حالدا قاپینی آچدی.

ایت سرعتله اثره گیریب بیر دملی حیوان کیمی اویان - بویانا آتیلیردی.

آنا لوغلو نو مسلمەدى، لاکىن بىر مەس ئىشىتمەدى. باشىن قاپىدان ئىشىگە چىخاردىب اطرافقا باخدى. اوغلو ندىن بىر اثر يوخ ايدى. بىر داھا اوچا مسلمەدى، يىتە جواب ئىشىتمەدى. اىچەرىيە دۇنوب ايتىن عىجىب حىرکەلر يىندن و اونون آياقلارينا دۇلاشىب زىنگىلدەمە يىندن قلبى هيجانا دۇلدو. ايت ياشلا دۇلموش گۇزلىرىننن نە كىمى آچىق سۇزلىر آنلاشدىرىردى و نھايت هيجان و تاثيرايە قاچىب گىنج فدایى نىن آتاسىنى يوخودان آيىلدىردى، قايىدىب آناسىنىن ائىگىننن ياپىشىردى و لونو چۆلە سارى چكىردى. اۇ سمتە طرف كى اۇرادا گىنج فدایى بوز اىچىندە دۇتموشدور.

آنا و آنا لوغوللارنىن جانسىز جىسدىنىن باشى اومستە آغلايردىلار. ايت بىر طرفە غملى حىرته دوشموشدور. كندىلرە خىر اولوركن اورابا چايىن قىراغىنا توپلاشىردىلار و گۇردوكلرى عىجىب حادثەدن فىكرە جوموردولار. بعضى قىزلارنىن گۇزوندن ياش آخىردى و گىنج فدایى نىن جوان يولداشلارى بو اىشدىن تأسف ائىدىردىلر.

بو تون كند اھالىسى قارا بىر تابوت ايلە گىنج فدایى نى قىرستانا آپارىردى. كندىن داغ اوستونده كى قىرستان سمتىنە بىر غم كاروانى يواش - يواش گىشىردى. فدایى لردە قۇلو باغلى ژاندارمالارلا بو كاروان اىچىندە گىنج يولداشلارنىن حادثەلى اولوموندىن غملى ايدىلر. اونلارنىن فداكار و شجاعتملى يولداشلارنىدان بىرى اسكىلمىشىدى.

تەنىن اوستونده، قارلارنى اىچىندە تە تىكىلمىش بىر قىر گۇرونوردو بو قىر بىر جوان قىرىنە بئزە بىردى، اونون قىر داشى اوستونده بازىلمىشىدىر: گىنج فدایى .

اوشاق اوسته ساواش

■ گنجملی صبحی

اوشاقلیغین اوزونه گۆره - اۆزگه بیر عالمی وار. اونودولماز خاطیره لرله دولو بیر عالم. اۇنا گۆره ده، اینسان بۇویوب یاشا دۆلدوقجا، عقل - کمالا چاتدیقجا، حیات بوکو چیگیئلرینه آغیرلیق ائتدیکجه، هر شئیة اعتناسیز-لاقید اولان اوشاقلیق دۇورونو خاطیرلا بیر. چوخ واخت، کوچه لرده اوینایان اوشاقلارا گۆزو ساتاشدیقدا، اختیارسیز: "کاش منده سیزین یتریزه اولاردیم." دئیة، بو سۆزلری اوره ییندن کنچیریر.

محمد ایله احمد هم یاشید ایدیلار. مکتب یاشینا دولماقدا ایدیلار. قاپیلاری اوز-اوزه آچیلیدی. یاخین قونشو اولدوقلاریندان بیر-بیرینه عادت ائتمیش، اونس باغلامیشدیلار. بیر یترده اوینار، گولر، دالاشار و باریشاردیلار. دالاشماقلاری ایله باریشماقلارینین آراسی چوخ چکمزدی. آخی، یولداش ایدیلار. بیر گون آخشام طرفی ایدی. ملایم یتل آسیردی. اوزونو داغلارین دالینا سالماغا جان آتان گونشین رنگی سولغونلاشیردی. سَحَرَدَن بری محمد ایله احمد کوچده آشیق، یاغا سالما بعضاده گیزلین پاچ اوینایردیلار.

ایندی ده اۆزلرینه قارغیدان آت دوزه لدی، توز - تورباقلی کوچه لرده آت چاپیر تۆز قۇپاردیردیلار. بو اویوندا بیر نئچه باشقا اوشاقدا اونلارا قوشولموشدو. اویونون شیرین یتیرنده، آت چاپیرکن، بیردن احمدین آیاغی ایلیشیدی. محمد آغزی اوسته یتره گلدی. اونون سسینه شن، گورولتولو سسلر کسیلدی. ائله بیل، بیردن قورباغا گۆلونه داش آتدین. اوشاقلار آتلارینین باشینی ییغیب اونو دؤوره یه آلدیلار. محمدین آغزی - بورنو قانا بولاشمیشدی. دوروب آغلا یا-آغلا یا قاپیلارینا طرف یؤنلیدی. سسه آناسی تکذبان قاپییا چیخدی. اوغلونو آل قان ایچینده گۆره نده گۆزلری بۇیودو. آنا قلبی هیجانا گلدی:

- وای! اتویم ییخیلدی! اوشاغی قان گۆتوروب - دئیة، اوزونو محمده یتیردی.

- سنه مین دفعه دئیشم بو کوچه اوشاقلارینا قوشولما! دئی گوروم سنی کیم ووردو؟ - دئییه سؤال وئردیکده، محمد:

احمد - دئییه، آغلایا - آغلایا جاواب وئردی. آرواد دلی کیمی، احمدین لوسترنه جوئدو. اوشاق:

- خالا! والله من وورمادیم، اوزو بیخیلیدی - دئییب، سوزونو قورتاراتا کیمی، تکذبان بیر تئجه یومروق ایلیشدیردی. احمد آغلادی. سسه فاطمانسه چیخدی. اوغلونو تکذبان ووردوغونو دویدوقدا، قیشقیردی:

- آرواد! اوتانمیرسان؟ ینکه آرواد، اوشاغی نیسه دؤیور سن؟! - دئییه، تکذبانا اعتراض ائدیکده،

- یاخشى ائله بیرم! اوزونو قورد ائدیپ. اوشاغیما گوز وئریپ، ایشیق وئرمیر! آراسینا گیریرسن؟! هنج اوتانمیرسان؟! - یاخشى ائله بیرم!

- غلط ائدیرسن! - دئییه، سوز اوزانندی. لاپ، شیت سز یوشلره چاتدی. بونو نلادا اوره کلمی سویمادی. ال به یاخا اولدولار. اوز جیرماق، ساچ یولماق باشلاندى. چیغیر - باغیرتی گزیه قالخدی. محمدین ددهسى باققال حسن مس - کویه دکاندان ائشیکه چیخدی. آروادی تکذبانین دؤبولدیونو گوردوکده، یوگوروب اوزونو آریا ائدی. اونو فاطمانسه نین الیندن آلماق ایسته بیردی کی، احمدین ددهسى مردعلی ائشیکه چیخدی. اونا ائله گلدی کی، باققال حسن آروادینی دؤیور. قان سیچرادی بشینه. کرکه همیشه حالدا، اوزونو اونا یتیردی. وورکی - ووراسان. تئجه دئیهرلر آز چیپریشدیلار، آما شیرین چیپریشدیلار. قونشولار تۆکولوب اونلاری آیردیلار. مس - کوی یاتدی.

بونون لوستوندن هله یاریم ساعات کئچمه میشدی. باققال حسین باشی ساریقلی دکاتین قاباغیندا، آغیز - بورنونو ساللامیش، فیکیرلی حالدا اوتورموشدو. ائله بو حالدا مردعلی الی ساریقلی ائودن چیخدی. هر ایکیسین چپ - کیتله دولو باخیشلاری بیر - بیرینه ساتاشدی. تئجه ایلین تانیشى - دوستو ایندی اوشاق لوسترنده دوشمن اولموشدو. ائله بو آندا، محمد ایله احمد مس -

كوبله قاباق طرفدن آت چاپيب تۇز قۇپارداراق، بونلارن آراسيندان كئچديلر.
- محمد!...

- احمد!... دئيە، آتالارن گور سسلرى ائشيديلدى. آنجاق، احمدايله محمد
اعتناسيز حالدا، اۇز آتالارنى چاپيب اوزاقلاشديلار. گۇزدن ايتينجه، دۇرد گۇز
اونلارى ايزلهدى. سونرا، غيرى ارادى اولاراق، قونشولارن گۇزلرى بير-بيرينه
سانجىلدى. داها بو باخيشلاردا كين - كدورت گۇرونموردو. اونون يئرني آيدين
بير پشمانلىق و خجالت توتموشدو. هر ايكسيتين دوداقلارندا آجى بير تبسم
گۇروندو، شهبه سيزكى، ايكي قونشو اوشاق آراسينا گيريب، بير-بيرينه
احترامسيزلىق ائتديكلرينه آجيسرديلار.

سۇن

□

سلمه خالا

■ الف - نورانلی

بالا باغمشسه دن اوزانان توزلو یولون آیریبجیندا دوران «موللاباغی» قاش قارالاندله شریم یولو اودان نهنکه بنزه بیردی.

باغین شیمالی حصارنا سؤیکه نن، چرقت بریدا داخمادا سلمه خالا یاشا بیردی. مؤهره دیولردان، آزاجیق گئن دوران داخما، ملول - موشگول، بونون چیگینه قویوب گورونوردو.

قاپازلامیش دلخمانین سینیق دیرکلرین اوچ دنه شاما ساخالایردی. داخمانین ایچینده گونلوزگون اورتاچاغی قوشا پیلته ده یاندیرسایدین، یشنه زیل قارائلیقدان اسکلمزدی.

سلمه خالانین سیماسی، ایللر بویو یوخسوللوق گاوینی ایله شوخوم-شوخوم قیریشلارلا بزه نمیش ایدی.

ایللر بوندان اول، تندیره باپیشان امجه گیتدن، هله ده قاستاغی قوپاندا، دئشلمیش چیمان کیمی، ایگرنج قوخولو ایرین آخاردی.

سلمه خالانین ضیقون نفسلیگینه ده سبب، سوموردوغو چوبوق، اوددوغو مشچمه - تزه ک توستوسوایدی.

اونا گوره ده، مانقالین کولو دولو اولاردی باسدیرلمیش هاخیرداقلا. سلمه خالا، پاییزی، قیشی گروه نردی اوزونه، یاز گلنده دوشردی چؤلون جانینا. یشملیک، یاریز، اوه لیک، دوه دابانی، کهلیک اوتو، بویماده رن نه گلسه یدی قاباغینا، دَرب توکردی تک گوز خورجونونا، سلیقه - ساهمانلا آیریب، دسته له ییب، آددیملاری شهرین اوجسوز - بوجاقسیز، دار - دودوک کوچه لرین، هاوا ایله سسلردی:

«یشملیک آلان، یاریز آلان

آی لالا خاشخاش

بویماده رن، کهلیک اوتو

آی لالا خاشخاش،

ایشگینلرین قولاغینا پیچیلداری

«... کافتار!»

گاهداندا بوساطیندا اعطارمانی تاپیلاردی : ازوای، مولکه زیراق. سلمه خالا ساتدیغی مال باهاسینا، قره پیل، چۆره ک خیردینی، کۆهنه پالتار آلاردی و بئله لیکه عۆمور سورهردی. بعضاًده بیرمان بوینوندان کئچه نده، حاجی ایرمضان سکی سینه اهمالجا قیسیلیب نفسین ده رردی. بورادا ایدی کی ییغیلاردیق باشینا، باشلاردیق اونا ساتاشماغا:

“سلمه خالا گلدیلر

دام- داشیوی دلدیلر

اینانمیرسان اینانما

حئیو- ناری دردیلر.”

جیتله نردی، باشلاردی سو یوشه، قیشقیراردی، باغیراردی قیشقیرا- قیشقیرا دئیهردی: - حئیو- ناریمین قاداسی ده یسین بیگیزه، ایت قارنیدان چیخانلار، آی سیزی گۆروم بالا باشی بیتله مه یه سیز، اوغول سودویو اته گیزه ده یمه سین تکرار ائده ردیک :

حئیو- ناری دردیلر، حئیو- ناری دردیلر!

حددن آرتیق عصبی له شیب، خیریلتی یا دوشردی، اوزون دیده ردی. آغزیندان کۆپوک داشلا ناردی. قونوم - قونشو آجیقلا تیب، اوشاقلاری قووالاردیلار. هاچاندان - هاچانا، سلمه خالا اۆزونه گلیب باشلاردی یانیقلی - یانیقلی آغلاماغا. اونون گۆزلریندن آخان داملا یاشلار، ائله ییل کی، هره سی بیر وئدره قیرووولو سویا چئویریلیب باشیمیزا جالاناردی، اوره گیمیز یانیب، آپاراردیق سوقیراقینا، ال اوزونه سو وئریب، ایچین چالا- چالا دئیهردی!

- هه... نه اولوبکی، سیز کی منیم حئیو- ناریمی درمه میسیز؟

لوجادان جاواب وئره ردیک :

- بوخ! بوخ، سلمه خالا درمه میشیک!

«حٹیوا - نارین باغچادا

گوزگولرین تاقچادا

اینانمیرسان گئدک گؤزرا،

گؤز لرینه چونن قدر تلی شبهه نی دویاردیق، هامیدان بیر- بیر سوروشاردی :
- حٹیوا- ناریم باغچادا...؟ آ...ما...ن قویمایین سترچه قونار دیمدیگلر، دورون دورون گئدک باغچایا.

قیوراق قالخیب، سئوینجک یولا دوشردی، داخمانین آواستا قاپیسینا کیمی یولداش اولاردیق. آنجاق ایچهری گیرمگه زییمیز اولمازدی. گشری چکیلیب حصار دالیندا گیزله نردیک.

ائله بو زامان سلمه خالانین سسی اوجالاردی :

-...و...و... یانا سیز، اودلانا سیز، حٹیوا- ناریمی دریلر...

هامیمیزین کئینه تیره تمه دوشردی، سس ائله زیل، ائله وحشی جه سینه هنده وری بورویردی سانکی بوراندا یالقیزاق جانناوار اولایبیر. وار قوؤ ایله دابانا قووات وئرب، دیوار دیبیندن اکیله ردیک. لاکین نه قدر اوزا قلاشما یدقدا، سسین جینگیلیسی قولاغیمیزدا جینگیلده ردی .

گونلرین بیر گونو ائوده اوجاق باشیندا، آنام ساجا چؤره ک یاپیردی. اوجاقتا آلیشان شوکه اودونون پارلاق تلینده منه ائله گلدی کی، آنامین ساجیندا گونش آچیبدر. اختیار سیز بو نون قوجاقلادیم. قوللارین قاهر رب برک - برک باغرینا باسدی. گیره وه تاپیب سوروشدوم:

- آنا! نیبه سلمه خالایا دئیهدن ده «حٹیوا - ناری دریلر» جینته نیر؟

آنامین قوللاری سوستالدی. منی بوراخیب کؤکسونو اؤتوردو، سایماز یانا خمیردن قیرب کونده لدی، تاختایا اون سپیب، یاستیلا تمیش کونده نی ورده نه ایله آچماغا باشلادی. یوخالان دیرماق اوچون اوخلووو گؤتوردو. نلنسه آنام همیشه کی کیمی جلد تر پنمه ییب خمیر اوخلودان بوراخیلیب، قالاتمیش کولون لوستونه سره لندی. آنام منه باخدی، ساجا باخدی، بوزولموش خمیره باخدی، آنجاق باخیشیندان غم یاغیردی. گؤز لریندن سیزان میرواری یاش، ایز آچیردی یاناغیندا،

کدرلی - سؤیلمدی:

- آی بالا! قور یارسان ایشیمی گۆرهم، سورغو - سو آلا باشیمی قاتما، گون اور تاپا
آز قالیر هله ایشیم یاری اولمویوب!

اوگون کئچدی دالیجاندا گونلر او تلو، آیلار گئدی، گرمیجلی بیر پاییز گونو سس
سیز - سمیر سیز، سلمه خالانی باسدیردیلا. نه سحر ماژلری، نه یتدی، ائله بیل
یوخ ایمیش سلمه خالا، لاکین ائلمده دئیمدی. یاشاییش کروائیندان قیریلیب ایتن
پاخلا، ائل گۆزوندن ایتسه یدی ده، آتامین اوره گیندن سیلینمه میشدی.

جمعه آخشامی، ایکی تندی چاغی، آتام بشش - آلتی پای حالوا وئریب دئدی:
- اؤغلم! آپار قریباندا وئر یاسینچیلره دی، سلمه یه یاسین اوخوسونلارا!

□ □ □

آخشام ایلی، کورسو توپوندا قیسیلیمیشدیم آتامین بؤیرونه. آتامین
قاش-قباغی بئردن سورونوردو، آجیقلی - آجیقلی خود وئیردی پایپروسا،
سومورماق کی یوخ، آز قالیردی گمیر سین.

آتام سوکوتا سون قویسون سوروشدو:

- اووی! چای ایچیر سین؟

آتام اوزهرریک کیمی - سیچراییب مسین بوراخلی:

- نه خبریندی، ظالمین قیزی قوووغومودا پارتلاداجاقسان؟

یازیق آتام بسوسوب دیل - دوداق آراسیندا دئدی:

- لروا قالمیش لاپ جیرت قوز اولوب!

گشجهدن چوخ کئچمیشدی، آتامین خورولتوسو تاغداکی قابلاری دا
جینگیلده یدردی، گرجلو گرمیج، ایلدیرسکی آغاجلارینین تئلینده ساز چالیردی.

آلاتا سولتان کاغیددا، یئلین هاواسیتا لویناماقدا ایلی. بئله بیر قورخونج
هار مرنیاد، یاواشجا سسله دیم:

- آتا...

فاصله سیز جاواب آلدیم:

- نه دیر بالا؟ نیه یاتمیر سان؟ اولمویا مسی - کویلن قورخور سان؟

دېنمه دېم. حالیمی دو یوب، اوژ یاتینا چاغیردی، سئوینجک سیچراییب قوندوم
محبت خولونا بوینومو قوجاقلادی، تئلیمی نومارلادی، دینجه لن کیمی
سوروشدوم:

- آنا! سلمه خالا نییه اولدو؟

- اولدوکی، دینجه لسن!- دئی، آوارمادیم، دو یوب آجیجاسینا گولومسه دی :
- هه...بالا! بعضی لرینه اولوم قورتولوشدور، نعمتدیر، سلمه یه ده اولوم
دینجه لمک.

رحمتلیک سلمه اولدو چونکی، خسته ایدی، آج ایدی، ایللر بویو آج ایدی،
آدامسیز ایدی، یوخ - یوخ، سلمه نی حیوا - نارین دردی آپاردی. خوش حالینا!
ایندی بالالاری ایله قؤل - بؤیوندور.

- آنا! حیوا - تازی کی آدم آپارماز؟ سوروشدوم:

آنام آه چکیب دئدی:

- یوخ بالا، چاشما، فولاق آس! سلمه ایلک قارین آکیز دوغدو، ایکی قیز، آی
پارچالاری، بیر - بیریندن گۆزه ل. بیرینین آدین قوبدو حیوا، او بیری سینی نار.
سلمه باغچاسینا باهار گلدی، گول آچدی، بار وئردی بیر بوداقدان حیوا دوردو، بیر
بوداقدان نار گۆرونندو.

سلمه نین آری یوخسول اولسادل چوخ - چوخ غیرتلی ایدی. بیگلر قاپسینا
گنمه سین، چۆخلاری ایله یولا دوشدولر مازندراتنا، دمیر یولوندا ایشله مگه،
ایگیری لوج نفر گئندن، ایکیسی قایتدی. سلمه نین آری، قوربت ولایتده،
نیشانسیز مزاردا باسدیریلدی. آلاھین کریمه شوکور، یازدادا قیش گله رمیش؟
سلمه قالدی، حیوا قالدی، نار قالدی. نه یشکی، سورسون، نه اینکی کی، ساغسین.
گلیرسیز عائله ده، بوسبوتون گوج دوشدو سلمه نین اینجه بئلینه.

باشاق، یولما، تپله شلمه. آز زمان کئچیندی لاکین ساتاشمالار، دیل یاراسی،
معیشتن آغیرلیغی، سلمه نی لوساندیریب، کۆچدو شهره. پالتار یوماق، چۆره ک
یاپما اولدو ایشی. حیوانلاردا یاشا دۆلدوقجا باشلادیلار پارلاماغا.

یازیق سلمه، اوژن بئشی ایلی بئله لیکه سوروندو. آمان زمانی ایکی قیز، دوزگون

آندى ايكى بالاسينين جانى ايدى. ديش ايلن، ديرناق ايلن قورودو باغچاسينين جوت چيچه گين. لاکين شهرده، موندار تيليفرلرده وارايدى كى، بو جوت گوزله خور باخسين.

گنجهلرين بيرينده كى، سلمه چوره ك يابماقدا ايدى، قودورغانلار، قوزغون كيمى ائوه باسقين ائديب ايكى قيزين شرفينه توخوندولار.

سحر، سلمه ائوه گيرنده، حثيوا نارين بوداقدان بوخ، ديركلردن آسيلي گوردو.

سؤند.

عباد عمی

■ ع آغ چابلی

بالا - بالا قاش قارالیردی کی قییر اوستوندن مچیده طرف یولا دوشدوک. غم - کلو بوتون گۆزلرده یووا سالمیشدی. سحر دن باشلایب یاغان قارا، آستا-آستا کسمه گه باشلایردی. جاماعاتین چوخ اولماغینا باخما یاراتق مچیده یشیره نه دک آغیر بیر سوکوت حیاتینا داوام و ثرمکده ایدی. مچیدین ایچینده دیوارا سۆیکه نیب فاتیحه و ثره رکن، کنچمیش خاطره لر گۆزلریمین اؤنونده جانلاتیر دیلار. آزجا سونرا آیاغا قالخیب باش ساغلیغی و ثریب، دؤستلارلا بیرلیکده ائشیگه چیخدیق. کوچه لرین دار - لولوک اؤلدوغو بیر یاندان، کنده کۆچموش قاراتلیق و سؤیوقدا بیر طرفدن مدرسه یه داخل اولانا قدهر هامیمیزی یورموشدو.

شامی تازا یشمیشدیک کی چنگیز بیردن دئدی:

- اوشاقلار! یادیزدا دیر اؤگنجه؟ اؤگنجه کی اوشاقلار «عۆمر» چیخارتمیشدیلار. بیزده هامیمیز اونلارین های - کویوندن د بسکینیب ائشیگه چیخدیق؟ یازیق آیدین! اؤگون یادیزا گلیر کی بیزی گۆرمک اوچون، همین یترده اوزانیب اوزون اؤلولویه ووردو. او بیری اوشاقلاردا سس - کوی سالیب ماهنی اوخویا - اوخویا دئیردیلر بیر زاد گره ک و ثره سیز تا دیربله؟ بیزده نو خود - کیشمیش له پول و ثریب دیریلمه گه راضیلاشدی. هامان «عۆمر» گونون دئیرم کی بورادا رسم دیر!

چنگیزین دئدیکلری اوره گیمین باشینی گۆینه دیب: - «آما تأسفلر کی ایندی جانیمیزی دا و ثرسک دیریلن دئیل». - دئیب صاباح کلاسدا اوشاقلار نه جاواب و ثره جه گیمه قالدیم. «آیدین» ین قانا بلشمیش جانسیز بدنی بیر آن اولور سادا نظر یمدن کنچیب یومروقلاریم دو یونلندی....

□ □ □

گۆزلریمی کلاسدا ائشیگه زبلله ییب کلاسدا حاکیم اولان سوکوتون آغیر یوکون چیگیتلریمده ظالم جاسینا حیس ائدیردیم. بیردن - بیر سوکوت سیندی:

- آغا! "قره قوش" يۇلونا باخىر سىزمى؟

دئەن «حسن» بىن سسى نظرىمى كلاسدا توپلامىش اوشاقلارا متوجە ائىدىب،
صحبته باشلادىم:

- يۇخ بالا! بونون فيكرىندە بىم كى بوندان سونرا، «آذربايجان» ماھنى سىنى كىم
بىزلر اوچون اۇخو ياجاق؟.

آيدىن «صمد وورغونون»-ون آذربايجان شعرىنى اُزىر بىلىردى. ھاجان كلاسدا
يورولسايدىق آيدىن آياغا دوروب «آذربايجان» شعرىنى گۆزەل بىر سسىلە تىرئم
ائدەردى. ھامىمىز اونون سسىنە وورغون اويدوق. آما يازىقلار كى ايندى آيدىن
يوخ ايدى. تىكجە اونون خاطرەلرى ايدى كى بىزىم كۇنلوموزدە حياتا
كىچىر بلمىشى. داھا كلاسى سس بوروموشدور. بىرآن اۇلورسادا اوشاقلار بىن
قىافە سىندىن غم - غصە نىشانى پوزولموشدور. زاواللى آيدىن اولدىن ائىلە باشى
بلالى ايدى. ھلە آناسىن كىفنى چورومە مىشى كى اۇدا اۇلوم اۇراغىنا گىلب قىزىل
قانى قارى ناخىشلادى. ئىچە آى بوندان ايرەلى ايدى كى گىجە يارىسى «آيدىن» بىن
آناسى سانجىلاتىر و دۇغان لىظە قان آخما توتوب حكىم - خستە خانايلا يىتىرن
اۇلمايىب درد اىچىندە اۇلموشدور.

كىندە داوا - دوقتور اۇلما ماغا گۆرە بو جور اۇلوم لردن چۇخ اولار. آيدىن
اوچونجر صىنىقى اۇخو يوردو. سارىشىن، آرىق و گۆزى گۆز بىر اۇغلان ايدى.
تومانى ھمىشە تۇپوغونون اوستوندى دوراردى. دونىادا اوزونون گولمە مەدىگىنە
باخما باراق، خوش گولوش لوگو ھر ياندا مشهور ايدى.

«آيدىن» بىن اۇلوم خىرى گلىندە اول لىظە اينانمايان كىمى اۇلوب، حادثە نىن اوز
وئردىگى يىرە گىتمە گە باشلادىق. «قره قوش» لا «زورآباد» يۇلوتون آراسىندا ايدىق
كى جاماعاتىن لىزدحامىندان حادثە نىن دوز اۇلدوغونو دويدوق. قار آمانسىزجا
ياغىردى. گۆز ايشلەدىكجە قار ايدى كى داغى - تپەنى، تۇرپاغى - تارلانى
بوروموشدو. قارلارا اىز سالا - سالا «آيدىن» بىن نە اوچون تىك - تىھا «قره قوش»
كىندىنە گىتىدىگى مئى بىر اوزون فىكرە آپارمىشى. آما دۇغروسو فىكرىم
ايشلەمىردى. «آيدىن» بىن باغىر ساقلارى ائىشىگە تۇكولموشدو. قانى آخىب نىچە

متره قدەر قارى رنگله ميشدير. يازيق «آيدين» ين بئله اولمەسى هامىنى ماتمه باتير ميشدى. هامىمىزىن گوزلرى قارلاردا ايزى قالميش «قورده» لارين عيبه جر پنجه لرینه تىكىلميشدى. قارى ناخيشلايب دونان قان، آزجا بوندان قاباق زاواللى بالاجا آيدين - ين حيات شيره سى ايدى، أمما ايندى....

گونلر، آيلار دولانيردى. مدرسه لرین تعطيل اولدوغونا آز قاليردى. داها اون-اون بشش گوندن سونرا، «زورآباد» دان گئده جك ايديم. أمماهلده «آيدين» - ين اولومو اوره گيمى سيخيردى. لاپ چتيني ده اوراسى ايدى كى «آيدين» ين نه سببه قره قوشا گئنديگى هله ده آيدينلاشما ميشدير.

كىمسه بو خصوصدا دانيشميردى. هله ده بو تاپماجانين آچارين تاپما ميشديم. تا اؤگون يئتيردى. گئجه ايدى آيين گوموش ايشيغى هر يتره ساچيلميشدى. سرين بير يئل اسمكده ايدى. بيردن آياق سسى ائشيد يليب، چنگيز آياغا قالخدى. «عباد عمى» دير گلير - دئييب اؤتوردو.

«عباد عمى» نين ايشى مدرسه نى سيليب - سوپورمك ايدى. هميشه قالين شوشه لى گوزلوگو گوزونده اولاردى. دؤولت دن هئچ بير گليرى يوخ ايدى. تكجه آى باشى شاگيردلردن بير تنجه تومن آليب يئددى باش عائله سين كئچيند ييردى. چوخ گونلر شامدان سونرا گلردى مدرسه يه باشلارديق صحبته. اؤگونه اوبيرى گونلر كيمى سؤز - سؤزو گئيردى، آرشين بئزى، گئجه نى يارلاميشديق كى «عباد عمى» اتولرینه سارى يۇلا دوشدو. داها «آيدين» - ين اولومو آيدينلاشميشدير. اوره گيمده درين بير نيفرت دويغوسو اۇيانميشدير. ديشلريم كيلدله نيب، يومروقلاريم دويونلميشدير. داها تاپماجانين آچارى تاپيلميشدى . «عباد عمى» او كدرلى حادثه حاقيندا بئله دئيردى:

- جانيم سيزه دئسين كى بيلميرم بيليرسيز يا بوخ، ناكام «آيدين» - ين دده سى ترياكى دير. ايشى اونا-بونا عرضه يازماقدير. آخى اونون قديم ساوادى وار. كئنده «ميرزه قلى» آدينا معروف دور. بئچارا «ميرزه قلى» دئمه اوگون خسته ايميش. ترياكى دا قورتولموش ايدى. قيشين سۇيوغودا بير يانندان يازيق «ميرزه قلى» يا ائشيكه

چيخماغا دا حال قويمايشدیر.

آيدین کی مدرسه دن يئيرير «ميرزعلي» لونی قرقوشدان گنديب تریاک آلمانغا
مجبور اتدیر. آخی قرقوش کندینله لۆنون بیر کوره کنی وار کی «میرزه قلی» نی
تریاکسیز قویماز قالا. بیر آز گۆتور - قویلدان سونرا بشچارا آیدین «قره قوش» کندین
گنتمه گه راضیلاشیر.

آنما دنمه گینه کی قیشین سویوغو آج قوردلاری یؤلا ساری چکیب دیر و
«آیدین» - یین اجلی یاخیندیر! نئجه کی ده گۆردوک او ایش کی گرگ
اؤلما یایدی، اؤلدو.

آلاھین مصلحتینه قوریان اؤلوم، لۆنون دا آلتینین یازسی بیله یازیلیمیش
ایدی.....

سۆن

۱۳۶۰ - نجی ایل خوی

قاجاق نبی؛ قوچوق نبی

■ طوغرول آتابای

مشه نین ایچیندن بیر کیشی ایله الینده یوگنین توتدوغو بیر قارا ائششک تاپیلدی. اوجا دیوار کیمی چکیلن و یاشیل بیتگی لریله بورونن قایانین یانی ایله، ائتسیز یولاقلا گئدیدی. ساغ طرفینده، شورولتو ایله درین دره جیکدن بیر کیچیک چای آخماقدایدی.

کیشی، آزجا گئتدیکده بیر تاختا کۆرپویه چاتدی. بو آسیلی کۆرپو چابین اوستوندن یارغانین بوتایی ایله او تاییینی بیر - بیرینه قوشدوروردو. او زحمتله تیره کۆرپودن اؤتوب، اؤنایداکی سئیره ک آغاجلار ایله آجاق بیر تورپاق قایا آراسینداکی یولغا یشردی.

یاناشدیقجا قیافه سی آرتیق بللی اولوردو؛ پالتارلاریندان آشاغی کندلی اولدوغو بللی اولان کیشی دوداق آلتی بیر ماهنی اوخویوردو. ائششه یینین بئلینده، ایچی دولو بیر خورجون گۆرونوردو.

کندلی کیشی نین گۆزل سسینی ائشیدن بولبوللر، سسلرینی کسب، میداننی بو قروه تلی یشنی یشتن قنیمه بوشالندیلار.

اوجا آغاجلارین کۆلگه سی یؤلا دوشموشدو و هر دن بیر گونشدن بیر زؤل ایز گۆرسمه یه یول وئیردی. آیاق آلتیندا آزیلن یارپاقلار، قوشلارین اؤتوشمه سی و اوزاقلاشان سر یون شیر یلتیسیندان باشقا بیر سس دیولموردو؛ بیردن بیر آدام باغیرتی ایله یاشیل قایانین اوستوندن، آیاق اوسته جیغیرین اورتاسینا دوشدو. (و البته کندلی نین گۆزل سسیندن!)

یولاقچی کیشی بسیر آن تومدو. برک دیسکینمیشدی. گۆزلنمه میش و چاغریلمامیش قوناق کیمی گیره ن کیشی، اورتا بویلو، ائشمه بیغلی و بئلیته بیر تک آتیملی تاپانچا تاخیلان ائنلی قایینج باغلامیشدی. سیر - صیقتیندن، قیر - قیلغیندان ائاس - قئاس یاغیردی.

پاپاقلى كىشى، كندلى يولچو يا يانا شدى. كۆكسون قاباغا وئرب دئدى:
 - «هئى يولچو! خورجونوندا كىلارى يىره توك!» اونون جىنگىلىتى لى سسى نىن
 اوتكم ليگى كندلىنى قۇرخوتدو. بونا گۇره دىنىب - دانىشمادان ايجبار و اطاعت
 حالتى ايله خورجونون يىره آشىردى. ايجىنده كىلر قند، شكر، چاى و ياغ ايله
 يانئىتى ماتريال لارى ايدى.

- «جىب لىر يوى ده بوشالت!»

دئيه يىنه يول كسن كىشى دن بو يروق گلدى. كندلى كىشى هىپنوتىزم اۇلانلار
 تكىن جىلرىنده كى قوروش - پانا بادی دا بوشالتدى. پاپاقلى گلىب هرزادى
 خورجونو دولدوروب آخچالارلا برابر گوتوردو.

- بوندان بىله جىبى دولر گل! منىم آدمى دا اونوتما! حتماً آدمى چوخ
 دىنله مىسن؛ منه «نبى» دىيەرلر؛ «قاچاق نبى!» - دئدى و گلدیگى كىمى بىر آندا
 جىن تكىن آغا جلا رىن ايجىنده بوخ اولدو. كندلى كىشى تزه ك، خكه، قىغ ساتماقلا
 آلدیغى وسايطلرى الدن وئرمكدن آغلاماق اوزره ايكن، لوت ائششەگى قاباغىنا
 سالدى. اوز - اوزونه دوشوندو:

- «زمانه يه باخ! داها هئچ كسده ايجىدلىكدن ايز قالمايب، امان آلا!» بو قدهر
 وصفىنى ائشئىدىگىم، ياغى لارلا دۇيوشن، خانلارلا توتوشان، بگلىرى دىزه
 چۆكورن، اربابلار قان قوسدوران، يوخسوللارا - سفىل لره يارديم اولان نبى،
 قوچاق آدلانان قاچاق نبى ائله سويغونچو ايدى؟!.....»

كندلى كىشى بو فيكىرلرله گىرىشهرك، مئشه نىن آچىقلىغىنا چاتمىشىدى. بىردن
 چىخاسىنا بىر نفر اصلان كىمى آغا جىن باشىندان، دوز اونون قنشىرىنده يىره
 دوشدو! كىشى ده، اولاغى دا دىك دوردولار. بتر دىسكىنىمىشىدىلر. چاغرىلما مېش
 گلن بو كىشى نىن ده باشىندا پاپاق، خنجىرلى قشېنج، سىرتىندا بىر توفنگ،
 آياقلارىندا ايسه گۆن چكمه وازايدى. ائشمه بىغلى ايدى و دىرلى گۆزلو. سىر -
 صفىتىندن ائاس - قئاس ياغىردى. ايتى گوزلرى يىرتىجى قافلان گۆزلرته
 اوخشايدى. بو قازا بنىزلى و ائىلى كوره كلى كىشى يه، آرخاسىندا كى توفنگ،
 اوزهل گۆركم باغىشلايدى. كندلى كىشى توتولا - توتولا داتىشماغا چالئىشىدى:

- «قاغا، واللە سندن قاباق گۆركملى سنین تەكىن، لاپ سەنە بىزەر بىرىسى، قاباغىمى كىسىب وار - يوخومو الیمدن آلدی. داها سەنە وئرمەلى زادیم قالمايش!»
یشنى گلەمە كىشى، بیغلارینین اوجونو بوراركن كىشى بە یاناşدی.

- «قورخما ائلاشیم! من سویماغینا گلەمە میشم. من سویفونچو یوخ و قاچاق نبى! یم! یازىق كىشى لاپ هۇیوخدو، شاشیردی. گۆزلرینی اؤوكالادی. اولما یا ترسە ائشیدیرم؟»

- قاچاق نبى؟ هانسی نبى؟ - دئیە سۇردو.

- «هە بە! قاچاق نبى! نتچە قاچاق نبى میز وار مگر؟»

كىشى شاشقینلیغینا غلبە ائتمە گە چالیشیركن دئدی:

- آخى سندن قاباق بیری دە اسلاق كۆرپورده منیم قاباغىمى كىسىب وار - یوخومو توتوب آلدی اونون دا آدی گىیمى، قیر - قیافەسى سنین تاین ایدى: بیغلاری - صوراتی - دوروشوغو - یئرشىگی...

باشدان اباغا قاچاق نبى نى سوزەركن اونونلا قاباكنى نبى نین آراسیندا بیر فرق تاپماغا چالیشیردی كى بیردن باخیشى نبى نین قولاقلا ریندا دوردو.

- «هە! آما اونون قولاغى نین اوجو، یادا ما گلذیکجە سنین كىمى كىسیك

دئیلدی!»

بیر لحظه دئدیگیندن پشیمان اولدو. آتجاج نبى - آتلامیش كى - گولر دوداغى آلتیندا دئدی:

- «بورا باخ نه! ائوین ییخیلماسین نبى! آدین او قدهر كچرسىز اولوب كى یول

كسنلر سنین آدینلا یولاقچى سۇپورلارا»

سونرا امین ائدیجى سس ایلە دئدی:

- «اولسون عمى! من سنین مالینی آلیب كنده یوللارام، آتجاج بونو بیل: نبى

یالتیز ییردیر. اؤدا منم. نبى نین قولاغى كىسیك اؤلار؛ استئنامیز یۇخدورا»

بو سۇزلری دئییب، گلذیگی كىمى دە بیر لحظه دە گۆزدن ایتدی. كندلی كىشى بو

دۆنه، ساغ - سۇلون باخیناراق ائششەگى بوراخیب جین گۆرموش آدمالار تەك

قاچماغا باشلادی. هۇولە كى اوزاقلاشاراق هردن دە قاباغینا باخیردی كى، اؤلما یا

يشنى بىر نىي يىردن چىخا، يا گۇيدىن دوشە!...

قاچاق نىي نىچە آددىم اوياندا آغاچا باغلايدىغى بۇز آتىن اوستونە آتيلدى سىيرەك آغاچلارنىن ايچىندىن آتى يىل كىمى كىچىرتدى. يىر، آياغى آلتدا زويوردو. نىچە ھۇرور سونرا آسلاق كۇرپونون قارشىسىندا ايدى. آندان ائندى آتىن جيلوون اليئە آلىب دا تىترە كۇرپونون ياراشجا اوتدو.

آشاغيدا سوروننىن اۆنكەلى سىرپون شورولتوسو قولاغى توتوردو. نىي، كۇرپونون او تايىندا يىئە آنا مىنرەن يىردن بىر نىر قاباقدا كى قايانين لوستوندىن، قىزىل قوش كىمى آتلاىب اونون قاباغىندا دوردو.

- «آناىن اوغلو اولاسان! من نىيىم؛ قاچاق نىي. نە يىن وارسا يىرە توك!» سىچرايان كىشى سۇيلەدى. بوز آتى جيلوولا داىاندىران قاچاق نىي، اليئە قارىنا قويوب قاققىلىتى ايله گولمەگە باشلادى. تىرە جە اونون قىافەسىندە دىقق اولان يول كىسن، طرفىن «اۆزۈ» ايله باخىن بىزە يىشىندىن شاشدى. آتچاق اونو آرتىق شاشىردان، نىي نىن گىيىمى، ياراغى و آشىرى جىسارتى ايدى. نىي گولمەكدن قوررتولوب آصلان باغىرتىسى تىكىن گور سىسى ايله:

- «اوغلان! دىئەسن بىر زامان خانلارى بىگلىرى جانا گىرن قاچاق نىي من ايدىم! - دىئى - ايندىسە دىئەسن مىندن قىرىشمال بىرىسى دە قاباغىما چىخىب! ياخشى دىئىبلر: چالما اۆزگە قايسىن، چالما سىنلار قاپىرى!»

اونون دۇغرو نىي اولدو غونو ھەر اۆزە لىگىندىن اۆلىندىن آنلايان او بىرى نىي قورخو جانىنا چۆكمەكدە كىن توتولا - توتولا:

- «اۆغلان ھاداران - پاداران دانىشما! - دىئى - نىي فقط مىنم، سىن ھاردان تاپىلدىن؟... ھاردان بىلىم سىن دە نىي سىن؟!»

- «نىي نىن قىرآت تۇرمەسىندىن، يىل سورعتلى، فىل قىدرتلى بىر بوز آتى وار...» يول كىسن نىي اورەكلەنىب، قاچاق تاپىب، ساختا آجىق لا:

- «بىس مىنم بۇز آتىمى اۇخورلايان؟! يىن آشاغى يۇلسوز يۇل كىسن!» دىئىب دە ال پاردى بىلىندىن دۇلما تويانچاسىن چىخارتىسىن. آتچاق آتلى نىي نىن

پۇلاد چكەمەسى اوزەنگى دن چىخىپ ايلدىرىم سورعتى ايله اونون اليندن دەيدى.
توپانچا فيرلايىب درەجىگە توللاتدى. اتلى نبى:

- «تلەسمە آداش! قورى نبى نين ايكىنجى نىشانين داسنە سۇيەلەيىم. قاچاق نبى نين
قولاغى نين باشى كسيك دىر» - دئيب سول قولاغى نين، قوردون ديشلر نين
يثرى كيمين اولان كسيك يثرىنى ايشاره بارماغى ايله ايرەلى گىيرىب گۇستردى -
«ايندى سن دوغرو دان - دوغرو يا نبى اولماق ايستەسن گرەك نىشانين تكميل اول!»
يالنيز قورو بتزەيش يىتمز!»

يۇل كسن نبى فيرتينايا دوشن آغاج تكيىن اسمە بە باشلادى. او بيليردى كى
قاچاق نبى ھىچ و دە، شوخلوق ايله بير سۇزو دئمز! داھا شوپەھە سىز، دوغرو نبى ايله
اوزلشمە سىنى قايب، قورخوسوندان قارننين تركيتدن باغىرراق، دەلى جە سىنە
قاچماغا باشلادى. آنچاق نبى بوز آتى ايرەلى سوروب اونون ياخاسىندان توتدى،
ساخلادى. تىيەسى نازىك خنجىرىنى بئلىندىن چىخاردىب يالانچى نبى نين ساغ
قولاغىنى كسيب آتدى. دئىيەسن داوار قۇرۇجوسو اولماق اوچون تزه جە
يىكە لميش قوچوغون قولاقلارنى كسىرسن!*

يالانچى نبى، قولاغىندان بولاق تكيىن قان سوزە - سوزە اوزونو مئشە بە ووردو،
ھلە م آردىجا قاچاق نبى نين گولونچلو سسى گلرکن:
«اوغلان! نبى دئدىگىن شوخلوقلا قاچاق اولمايىب! آغىر - آغىر تاوانين
وئرىدىر!...»

خوى ۱۳۷۴

* قوچوغون (كوچويون) سبد آلتىندا قولاقلارى، داوار ابى اولاراق داھا
ياخشى ائشيتمك و بوغوشاندا تونولماماق اوچون كىلىر.

خوجالی شهیدلرینین خاطیره سینه: تورپاق

■ کیان صفری

اثوین ائشگیگینه قار شیددتله یاغماقلا ایدی. «شامیل» پنجره اؤنونده دایانیب قارانلیق حییه طه اورتالیغینداکی شاختایا، بورانا دؤزن یالقیز توت آغاجینا باخیردی. یئنیجه دؤیوش بؤلگه سیندن یئتیشیب، هله اگنینه کی دؤیوش پالتارینی ده بیشمه میشدی. اصلان اوتاغین سوکو تونو سیندیردی:

- اوغلوم شامیل! دؤیوش بؤلگه لرینده نه وار - گل اؤتور سؤیله گؤره ک!
اؤ آتاسینا ساری دؤنهرک، آرام لحن ایله: «آتا! تزلیکله بورادان گتمه لی بیک.» -
دئدی.

- تنجه، نه دئدین، بورادان گتمه لی بیک، نییه اوغلوم نه اوچون؟!
- هرآن ایمكانی وار قودوز دوشمن بورایا باسقین ائتسینلر. جیهه لرده دوروم یاخشی دئیل. دوشمن وار گوجو ایله یوروش ائتمکده دیر. بوگون - صاباح...
- یوخ اوغلوم من بو شهری ترک ائده بیللمرم، خوجالی منیم دوغما یوردوم دور. من بورادا بؤی آتمیشام، باشا دؤلموشام. تنجه من بورالارین داغ - داشیندان، سرین سولاریندان، مئشه لریندن ال چکه بیللمرم. منیم هرزادیم بورادادیر. من بورادا کؤک سالمیشام.

شامیل دهرین دن کؤکس اؤتوردو:

- آتا من سنی لاپ یاخشی باشا دوشورم، آما نه ائتمک اولار. بوگون - صاباح اؤ دیغالارین آیاغی بورالارا آچیلسا، هنج کیمسه یه رحم ائتمه یه جکلر. اولار دیرلر قالسین بیر یانا، اولولرده رحم ائتمیرلر. هاتسی کئنده، قصبه یه چاتیرلار قییرلری ده سؤکورلر. آتا! چوخ چتین گونلر کئچیریریکد. دوشمن گون به گون تورپاغیمیزدا ایره لیه مکده دیر.

اصلان اوره بینده آغیر بیر درد حییس ائلیردی. اونون یانیندا اوتوران بالاجا

اوغلان نوهسی دانیشیقلازا قولاق آسیردی. آتا اوغلونون دئدیکلریندن بئله راحتجاسینا کئچه ییلیمردی. آخی لو، اوزوده ایکینجی دنیا محاربه سینده چتین گونلره راست گلیب، محاربه نی باخیندان تجربه ائتمیشدی. باشینی آیاق اوسته دوران اوغلونا ساری قوزادی. شامیل اونون ایکی گوزونون درین لیگینده نیغرتله انتقام حیسنی دویوردو.

سسینده آیدینجا آبلاشیلمايان بیر غم وار ایدی:

- اوغلو! تورپاغی کی باشینا بوراخیب، دوشنمه وئرمک اولماز. بوتورباقدان هرئین بیر پایی وار. هامی ایمكان قدهر اوز پایینی قورومالی دیر. اونون قارشیسیندا کی وظیفه میز چوغ آغیردیر. قارینج - قارینجیندان وار گوجوموزله مدافعه ائتمه لی یک. اولورسا بو تورپاغی چیگینلریمیزده داشیمالی ییق. آما اونو دوشمن الینه وئرمه لی یک. من ییلیم بس سیزلر تیلیرسیز، اولکه میزین مللی لوردوسو نیه دوشمن باسقینی نین قاباغینی آلمیر!؟

- آتا بیرین ییلیرمن، بیرین ییلیرمن. دوشمن باشدان - آیاغادک سیلاحلاب، روس ایمپریاسی آمریکا، فرانسا، آیری بوینو یوغون اولکه لرله بیرلیکده قالماسین یاردیمی ارمیلره ائله ییرلر. اونلارین کومه یی اولماسایدی، لومنیلر کی جرأت ائدیب ییزیم تورپاقلارا گوزلرینین لوجو ایله ده باخما ییلمز دیلر. قالدی ییزیم اوز اوردوموزون احوالاتی، آدم اوتانیر سوزونو دانیشسین. دویوش بولگه لرینده اولان قوه لریمیز وار گوجلری ایله دویوشورلر. قانلاریندان، جانلاریندان کچیرلر، آنجاق تأسفلر اولسون کی چاتیشمامازلیقلاردا آز دئیل. گوزورسن تچه گون اولور کی آرخا جبهه دن اوردویا یاردیم اولونمور. الی بوش، آرخاسیز دوشمن اؤنونده نه ائتمک اولار.

اصلان - یین گوزلری یاشارمیشدی:

- ایلاهی نه گونلره قالدیق، گوزرمن آخیریمیز نئجه اولاجاق. کاشکی ال - آیاغیمدا گوج اولایدی، سیلاح گوتوره بیله دیدیم. اوندا اونلارا گوستردیم کی آذربایجان تورپاغیتدا او آکچاقلارا یتر اولای ییلمز.

بالاجا اوشاق هوروت - هوروت بویوک آتاسینا باخیردی:

- اصلان باباسن قوجالميسان، داغدا قاچا بيلمزسن، قوی من اتاملا گندیم
دوشمنله دؤیوشوم.

اصلان الینی اونون باشینا چکه رک:

- آی ساغ اول منیم قوچاغیم! أمما واقف! سن هله چوغ بالاجاسان، بؤیویوب
بؤیا - باشا چاتماليسان، سن بؤیویونه آلايه ایسترسه محاربه قورتارار، امن -
آمانلیق اولار.

تتچه گون ایدی کی اصلانین عایله سی شاملین اصراری ایله خوچالینی ترک
اثنیدب آغداما گلمیشدیلر. اوگونلرده خوچالینی ترک ائدن عایله لرین سایی چوخ آز
ایدی. دؤیوش بؤلگه لرینده قیزغین محاربه گنیدردی. دوشمنین اشغال ائندیگی
تورباقلار گون به گون آرتیددی آرتیق گولله لرین، بؤمبالارین پارتلاماسینی
خوچالی نین یاخینلیغیندا ائشیتمک اولوردو.

چوخ چکمه دی کی رادیو - تلویزیون واسیطه سی ایله دهشتلی، آجی بیر خبر
ائشیدیلدی:

ارمنی قوه لری وحشیجه سینه خوچالیدا یوزلرله گوناھسیر اینسانی اولدوروب،
ائولرینی یاندیریب داغیتیمیشلار.

بو سارسیدیجی خبر اولکده بؤمبا کیمی سس سالیب، هامینی غم، کدره
چولغادی. خوچالی اطرافیندا یشله شن قارقار ساحیلینده کی مئشه ده هله ده آرابیر
گولله سسی ائشیدیلیردی. مئشه یه پناه آپاران سیلاحسیر اهالی آجلیقلا، شاختا -
بۇرانلا مبارزه ائدییکده هاردا وحشی دوشمن واسیطه سی ایله تاپیلیردی لار سا
گولله له نیب، یادا اسیر توتولوردولار. اؤنلار نه قوجایا نه ده آرواد - اوشاغا رحم
ائتمه ییردی لر.

مئشه نین بیر بوچاغیندا شامل اؤز دسته سی ایله بیرلیکده ووروشاراق نئچه
آرواد - اوشاغی ته لکه دن قورتارماق ایسته ییردی. او بو ایشی گۆره بیلسمه بو
یۇلدا تتچه حرب یولداشینى الدن وئریب، اؤزو ایسه قۇلوندان شۇتله یارالاندی.

«آغدام» يىن دام - دووارىندان كىر ياغىردى. سانكى «آغدام»، «خوجالى» يا ياس توتىموشىدۇ. شامىل آخشام چاغىنىن سۇيۇغۇ دوشمىكلە يورغون - آرغىن گلىبە، ائوۋ چاندى. بالاجا واقف ھۇولەسك آتاسىنىن قوجاغىنا قاچىب، شىنلىك ائىدىردى:

- دىء گۇرۇم آتا دوشمىن قۇۋەلرىندىن نىچەمىنى اۇلدوردون، خوجالىداكى ائوۋىمىزى قۇرۇيا يىلدىنىمى؟

- آتا باشىنى آشاغى سالاراق: «سۇيەلە يەجگم، منىم دىجل اوغلو، سۇيەلە يەجگم» دىدى. اصلان كىشى چىلىگىنە سۇيەلە نەرك يارالى اوغلو، باغرىنا باسدى:

- اوغلو، يارالانىمىسان؟! ھانسى الى قوروموش قۇلونا گۈللە ووردو؟
شامىل دۇلۇخسولاندى:

- آتا خوجالىنى اشغال ائىدىلر. ارمنىلر ھامىنى اۇلدورۇپ، يادا اسىر توتىدولار. ائولرىمىزى داغىتىدىلار، تورپاقلارنىمىزى قۇرۇيا يىلمەدىك آتا!

بو آندا واقف سىرەتلە اوتاقدان چىخىب، شىنلىكلە ائىندىن بىر پارچا ايلە اونلارنى يانىنا قايتىدى. او پارچانى اصلان كىشى ايلە آتاسىنىن گۇزلىرى اۇنۇندە آچدى:
- بىر باخىن بورا من اۇز بايىمى قۇرۇموشام.

پارچا آراسىندا ايكى اۇرۇج قەدەر خوجالى تۇرپاغىندان وار ايدى. اصلان بىر حالداكى ياشلى گۇزلىلە اوشاغى سىخ باغرىنا باسمىشىدى شامىل ائىندە كى سىلاھى مىھكەم جە سىنە سىخىردى.

قارلى ارک

■ حميد آرغيش

دوغودان باش قالدیرماقدا اولان گونشین قیزیل ساچلاری قارشیسیندا هاواتین قارالتیسی گئری چکیلیردی.

قارین ایری دنه لری آغ اینجی لور کیمی گۆیدن آشاغی ائشیردیله. گاهدان دا آذر آیینین دۇنداریجی یئلی آسیب، قاری هر یانا سپیردی.

تبریزین قبرستان کیمی سوسقون کوچه لرینده یئلین اوغولتوسو جۇولان ائدیله، ائولرین تاختا قاپی - پنجره لرینی بیر - بیرنه چالیردی. شهرین خیابانلاریندا تکجه قارا چکمه لی ژاندارمالارلا سومسوک ایتلر گزینیردیله.

یئلین کوشولتوسوندان «سلجان» گۆزلرین آچدی. اۇتاغین بیر بو جاغیندا چاتلاق شوشه لی لامپانین ساریمتیل ایشیغی اطرافینا سوزوردو. سلجان توشه یینده آغیزیندان چیخان نفس، آغ بخار کیمی هاوایا قالخیردی.

اۇتاغین دورد بو جاغی قاراتلیق آلتیندا قالمیشدی. اۇرادا اولان زادلار آیدین گۆرونموردو. سلجان اوستونه چکمیش میتیل یۇرغانی سینه سیندهن کنار اوترب، یئریندن قیمراتاندا، قاپی کناریندا، لامپا ایشیغیندا «آیلاهنی» انگینه سۆیکتمیش گۆردو.

- آیلا؟! - تعجیله اونو مسله دی.

لامپانین ساریمتیل ایشیغیندا، آیلاتین اوزو ساریلیق توتמוש آداملار کیمی نظره گلیردی. آیلا یای قاشلی، اینجه بورونلو، ۹-۱۰ یاشلی قیز ایدی. ایری گۆزلری اۇتاغین بیر بو جاغینا زبیلنمیشدی. اوزون و هۇرولמוש ساچلاری قیچلاری اوسته آچیق اولان کیتابین اوستونه دوشموشدو.

آیلاتین دۇنوق قالماسی، ساکیتجه بیر یئره زبیلنمه سین آناسی دویاندا، هویوخموش حالدا:

- آیلا قیزیم نه اولۇب؟ - چاغیردی.

آيلا قىرىنىب، مىسى قويو تىكىندىن گلن آدم كىمى دىدى:

- سەن دە ياتمايىسان ئانا؟

- ھوشلەتمىشىدۇم. قىزىم بو وضعە ياتماق اۋلارمى؟

بىردن آيلا لوجا سىلە:

- ئانا! فېكر ائىدىسن ايندى آتام بو قاردا - بۇرانددا ھارادادىر؟ - دىيە سۇرۇشۇدۇ.

سەلجان تىچە لىظە فېكرە دالدى سانكى اىستىردى اطمىنانلا جاواب وئرسىن.

- ۋاھلاە نە يىلىم - دىدى. قورخما قىزىم! ھاردا اولسا آلاھ اۋزو ساخلار

- آما بو ژۇتلارمىلا؟!

- بونلار بىر ايش گۆرە يىلمىزلر. سەن دە آز فېكر ائەلە...

زىمان لۇتدوكچە سحرىن ايشىقى پىنجىرەدن اىچرى سوزوب، لامپانىن ايشىقى

آزاليردى. آيلا آياغا دوردو كىتابى تاقچايا قۇباندا، تاقچاداكى تابلوريا گۇزو

ساتاشدى. اختىارسىز لۇنا زىللىدى. ستارخان قاراتلىق تاقچادان اۇنا زىللىنىشىدى.

«لۇكچىزە نە قەدەر باخىرسان؟!»

ئاتامىنىن مىسى ايدى.

- آخسى آتامىن تىكچە چىكىدىكى تابلۇسودور. «قارلى ارى» تابلۇسوداكى

يارىمچىق قالىدى. سونرا بىر ئە چىكىپ:

- آما... آتاگۇر سەن گىدندىن نە گونە دوشدوك - دىدى.

سەلجان آيلا تىن فېكرىن چاشدىرماق اوچون:

- لوشومور سەن كى؟! - دىيە سۇرۇشۇدۇ.

آيلا سۇيۇقدان كى اۋلوموش قىچىنىن بارماقلىرىن تىرپەدىپ، آتاسىنا طرف

دۇنەرك:

- يۇخ ئانا - دىدى. بوگون اصلا لوشومورم. قار ياغاندىن بىر آز ھاوا دوشوب...

و سۇنرا گولومسە يەرك:

- آخسى شىما كوتتە يىمىشىم - دىدى.

- آلاھ وگولسونە خىتىمى بلالاردان قۇروسون؛ ژاندارمىلار ائىرىمىزى تالاياندىن

سونرا ائەلە لۇ آرولا دىلمىز چاتدى. آلاھ اۋلنلرىن باغىشلاسىن - «سەلجان» دىيىپ

بشردن دوردو.

- ستارا... دور... دور كيچيك ستار خانيم... دور بۇيرنا قوربانە
سلجان كئارىندا ياتمىش اۇغلانچىغى اۇياتماغا باشلادى.
اۇغلانچىغاز سۇيوقدان بوزوشموش و باشين يۇرغانين اگلىندا گىزلىتمىشى.
- بو اوشاغا يازىغيم گلير. ايندى دن چتىنلىگە دوشوب، آلاە باعشىنن اثرين
داغىلتىسن.

آيلا پنجرە يە سارى گىتدى. نىچە لحظه شوشەسى دۇنموش پنجرەنن اۋنۇندە
داياندى. بىردن:

- آنا! ارک قالا سينا گل باخ! هريانين قار بورويوب - دئدى.
- قىزىم! قار آرييب گىلندىر. بىزىم بو قارا گونلر يىمىز كىمى. آنجاق بىز اركدن
ووقارى اۋيرنەلى يىك.

- آنا... آنا... اركدن بىر نفرى آسىبار. - آيلا چىغىردى.
- دونۇدە نرگىزىن اۋغلونو آسىمىشدىلار. - سلجان دئدى. سونرا درىندن بىر آە
چكىب:

- يادىما سال آتان گلندە بو صحنەنى يازىمچىق قالمىش «فارلى ارک» تابلوسونا
آرتىرماسىن تاپشىرىم. - دئدى.
آيلا نىچە لحظه ساكىت ائشىگە زىللندى. سلجان اوشاغى اۋياتمىشىدى. ۵-۶
ياشى اۋلاردى.

بدنى آرىق، گۈزلرى چوخورا دوشموش ستار، هاواتين سۇيوغوندان دىرىم -
دىرىم آسىردى، سلجان اۋنو قۇينونا باسدى.
- آيلا! ايندى گىدب گولسوندن بىر آز ياغ آلىب، گىتيرىب كورسونو
آلىشىدىراجا يام. سونرا يىلمىرسىز قلىان آلتى نە وئره جە يىم سىزم.
آيلا پنجرەنن اۋنۇندن كئارا چكىلدى:

- نە يىمىز وار؟ - دئدى.

- بوگوندە كوفتە يىشە جە يىك - دئىە گولومسەدى.

آيلا:

- يىشە گولسون خانىم دان آلاجاقسان؟! تەجىلە سوروشدو.
 - يۇخ قىزىم! اۇنلار يىن دا وضع لرى ائله ياخشى دئىل... آخشامدان قالير.
 - دئمك! دئمك سن آخشام بىر زلد يىشمەدىن؟!
 - قىزىم بالالى قارغا بال يىمز.
 و سونرا درىندن بىر آه چكىب دئدى:
 - آتان گلندە بىر شاققا ات آلب، كوفتە يىشىرىب، كوچە اھالى سىندە قۇناق
 چاغىراجا يام. عمى لرىنى دە كنددن چاغىراجا يام. تايى آز گۇرونن بىر قۇناقلىق
 ترتيب ائدە جە يم. اۇندا اوزوم دۇيونجا كوفتە يىسە يم.
 سلجان سوسدو. آيلاين قولاتلارنىدا آناسىن سۇزلىرى بىر بولاغىن جۇشما
 سسى كىمى جىنگىلدە بىردى. آيلاين فىكرى نىچە لحظە بوجاقسىز گۇيلردە سىر
 ائىدى.

سلجان آياغا دوروب اۇتاغىن قايسىنا طرف گىمدى. آيلا يىشە تاقچا ياسارى
 گىدىب اۇنون اۇنوندە نىچە لحظە داياتدى، سونرا نىچە لحظە بوندان اۇنچە
 قۇيدوغو «آنادىلى» عنوانلى كىتابى گۇتوردو.

آيلا كورسونون آلتىنا قىسىلىب، آناسىنا خطاب:
 - آنا! اىستى نە خۇشدور. - دئدى.

سلجان گۇودەسى قارالمىش بىر قابلامانى گۇتوروب دئدى:
 - بو دا كوفتە مېز. ها! باخ هله! كوفتە دۇنويدور. دلشا دۇنوب.
 سونرا گولردو. اوشاقلار يىن دا دۇداقلارنى گولوش قۇندو.

سلجان قابلامانى تزه كورسونون اوستونە قۇيموشدو كى قاپى شىددتله آچىلدى.
 آيدىن ايدى بىرى تىپكلە مېشىدى. گولوش اوشاقلار يىن دوداقلارنىدا دۇنوق قالدى.
 سلجان گۇزلىرىن قىرىشىدىرىب، يومروقلارنى دويونلەدى. قاپى نىن آستاناسىندا
 ھىكل لى، لۇپايىغ، ائىلى كورە كلى، تولكو باخىشلى بىر ژاندارما دورموشدو. اۇنون
 دالىندا ايكى عسكەر توفنگ الدە داياتمىشىدىلار. ژاندىلار مائىن ساغ الى كمرىندە كى
 تاپانچا اوستە گزىردى. گۇزلىرىن اۇتاغىن ھەر ياتىنا دۇلاتدىردى. نىچە لحظە

سوسقون سلجانی سوزدو. بىردن:

- اۇكىتابهاى درسى نى وئىرنى - دئيه قارىشيق كلمه لرله باغىردى.

آيلا يانينداكى كىتابى كورسونون آلتينا سۇخدو.

- بورا بىر فدائى نىن «لانهسى» دىرا كىتاب چۇخ اۇلمالى دىر.

بىردن سلجان بىر آددىم قاباغا قۇيوب باغىردى:

- داها نه ايستىرسىز؟! ائويمىزى تالادىز. كىشى مىزى قاچاق سالدىز. نه

ايستىرسىز!؟

عسكەرلرىن بىرى باشچىنىن قولاغىنا نه سه پىچىلدادى دا باشچى:

- مۇده وئر - دئدى. دونن متجاسر شوهرىنى، ژاندارمالار داغدا جنگ ائده ركن

ووروبلار! شاهىمىز بو خىبرلردن مسرور اۇلور!

سلجان يىرىنده دۇندو. ئنچه لحظه اۇ خىبر اۇنو كىرىتدى. بىردن قان گۇزلىرىن

توتدو. ژاندارمايا طرف شىغايىب، اونون اوزون دىرناقلىرى لا جىردى:

- يالاندىر... يالان..

ژاندارما بىر يومروقلا سلجانی كورسونون يانينا تۇللادى. سلجان يىرىندن

دورانندان، الينه گلەنى ژاندارمالارا طرف توللادى؛ بىر قوروشقا هىكىكلى

ژاندارمانىن باشىنىن يانيندان كىشىب، گىرىده دورموش عسكەرلرىن بىرىنىن

بورونونا ده يدى.

ژاندارمالار ئنچه لحظه اۇزلىرىن ايتىردىلر. بىردن هىكىكلى ژاندارمانىن الى

بىلىنده كى تاپانچايا طرف گىئتدى. تاپانچانى چىخارتدى... اوشاقلار گۇزلىرىن

يومدولار...

بىردن بىر بالاچا توپ يشكه ليگىنده اۇلان شى ژاندارمانىن بۇغازىنا ده يدى. بىر

خىرتىلتى دا قالخدى. بۇغازىنىن سومرىو اۇرولدى سانكى. تاپانچا يىشه دوشدو.

ژاندارما اوزو اوسته اۇتاغىن ايچىنه طرف آشدى.

عسكەرلر اۇزلىرىنه گلدىلر. توفنگلرىن ايچىرىه طرف توتدولار.

ئنچه قورشون سلجانىن كۇكسون ده لىدى. كورسونون يانيندان دورماق ايسته ين

آيلا تى دا، باغىرتى مسىن بىر گولله بۇغازىندا بۇغدو. آيلا تىن آل قانى كورسو آلتىندا

گىزلى اولان «تەلدىلى» كىتابىن اوستونه آخدى. آچىلان گوللەلرەن بىرى دە باغرى چاتلامىش ستارىن لورە بىندەن دە يىدى. آل قان اوتاغىن كىلىم سىز، خالچاسىز تىكىن بۇ يادى.

عسكەرلر باش ۋەندلەرمانى قالدیرماق اوچون اۇنا طرف آيىلدیلر. ۋەندارما نفس چىكىردى. باشى بىر يانا دۇنموشلۇ.

ۋەندلەرمانىن بۇغازىنا دەين، اونون جانىن آلان زاد، هاوانىن سۇيوغوندان دۇنموش كوفتە ايدى.

سون

جنوبی آذربایجان حنکایه ادبیاتینا بیر باخیش

□ حمید آرفیش

جنوبی آذربایجان ادبیاتینی نتجه دلیل لره گۆره، شمالی آذربایجان ادبیاتیندان مستقل آراشدیرماق لازیم گۆرونور. بو دلیل لری بحث ائتمک بورلدا یئرمیز اولدوغو اوچون، یالنیز جنوبی آذربایجان ادبیاتینین حنکایه قولونو بحث لوچون منچمیشیک.

جنوبی آذربایجان حنکایه ادبیاتینی، دۆرد بۆلومه تقسیم ائتمک اولار. بو بۆلمه نین اساس دایاغی، اولکده باش وئرن اونملی تاریخی - سیاسی حادثلر و لونلرین آذربایجان ادبیاتینا بوراخدیقی تأثیردن عمله گلمه سی دیر. بورلدا بو دۆورلری ترتیبله آچیقلا بیریق:

۱ - مشروطه انقلابی و اوندان یارانان ادبیاتدان ۱۳۲۰ - جی ایله دک: مشروطه انقلابینا سبب اولان علتلری سایمادان، او انقلاب اثرینده یارانان اؤزله ادبیاتی اوچ حیصه یه بۆلمک مومکوندور.

الف - علمی ادبیات:

عنوانیندان آیدین اولدوغو گیمی بو سیراتین کیتابلاری عمومیتده درس، مکتب و علمی کیتابلار اولموشدور. علمی کیتابلار مختلف موضوعلاردا قلمه آلینمیشدیبار. مثال اولاراق، علم تجربی، هندسه و... بو کیتابلارین چوخو آوروپا دیلریندن ترجمه ائدیلمیش اثرلر دیلر. علمی ادبیات ساحه سینده، جنوبی آذربایجان ادبیاتینا عاید اولان اثرلردن، میرزا حسن رشیدی نین «وطن دلی» کیتابی دیر. بو کیتاب ساده بیر دیل و اولسوللا قلمه آلینیبدیر.

ب - دوموک ادبیات:

بو نؤوع ادبیات خلق کوتله سینین دوموک ائتمک اوچون میدانا چیخمیشدیر و ظاهرده مشروطه ادبیاتیندان حاشیه ده قرار تاپیر.

بو نۆوع ادبیاتا داخیل اولان کیتابلاردان "رابینسون کروزو" و "لوچ جنگاور" کیمی خارجی دیلردن ترجومه اولان اثرلری آد آپارماق اولار. ظاهرده حاشیهده قالان بو ادبیات، آذربایجان ادبیاتینا اؤنملی رولو اولموشدور. زین العابدین مراغه‌ای اؤز جهانشمول اثری "سیاحتنامه" نی بو نۆوع ادبیاتلا تانیس اولاندان سونرا یازمیشدیر. او اثرینی سفرنامه شکیلینده یازماسی هسجده تصادفی دئییل، نیه کی بو دؤورون مشهور اثرلری "رابینسون کروزو" و "سفرنامه گالیور" بو اولسولیدا میدانا چیخمیشدیر.

ج - اجتماعی - سیاسی ادبیات:

بو ادبیات جامعه‌نین سیاسی و اجتماعی ده بیشمه لرله سیخ ایلگیسی اولموشدور. بو ادبیاتین سطریر - سطرینده آزادلیق، عشق ایله حورمت، قانون ایسته‌مک، حؤکومتدن انتقاد اتمک، دالغالانماقدلیر. کلی حالتده مشروطه دؤورونده حکایه اولسولوندا قلمه آلیان اثرلردن، آخوند "روح الله محمدزاده" نین انگلیس خانیمی و ۲۸ صحیفه ده قلمه آلیان "ایراندان حریت" و "زین العابدین مراغه‌ای" نین سیاحتنامه سی نمونه اولاییلر.

۲ - ۱۳۲۰ - جی ایلدن، ۱۳۲۵ - جی ایلین سؤنونادک

۱۳۲۰ - جی ایل، روس قوشونو جنوبی آذربایجانا گلیر. اوزامانلار مختلف تورکجه قزئتلر و گونده‌لیکلر یولا دوشور. آذربایجان ادبی دیلی خلق کوتله‌سی آراسیندا گنیش صورتده یایلماماغا باشلاییر. بو قیسا دؤورونو ایکی حیصه‌یه بؤلْمک اولار:

الف - ۱۳۲۰ - جی ایلدن ۱۳۲۴ - جو ایله‌دک:

بو دؤرد ایلین بویوندک جنوبی آذربایجاندا مختلف سیاسی - اجتماعی حادثه‌لر باش وئریر. آنا تورپاقیمیز روس قوشونو طرفیندن اشغال اولونور. آما بونلارلا بئله روسلار طرفیندن چاپ و نشر اولان مختلف کیتابلار و نشریه‌لرله خلقین فیکیر و دوشونجه‌لرینه درین تأثیر بوراخیر. بو دؤورهنی یازی ادبیاتین محکمانمه و سرتلشمه‌سی کیمی ده‌یرلندیره بیله‌ریک.

ب - ۱۳۲۴ - جوایلدن ۱۳۲۶ - جی ایله دک:

جنوبی آذربایجان خلقی، ۱۳۲۴ - جو ایله اؤزونه مستقل بیر دؤولت قورور. بیر ایمل بویوندا، نشریه لر و تورکجه کیتابلارین سایى سره تله چوخالیر. بو دؤوره جنوبی آذربایجان ادبیاتیندا، آرتیق دقت مرکزینده دورماقا لایق دیر. اولکه میزین بوتون شاعیر و یازیچیلاری اؤز آنادیللرینده یازیب یاراتماقا باشلامیشلار. مختلف ادبی محفیلر و مجلسلر تشکیل وئرلیر، بو دؤورده دیرکی جنوبی آذربایجانین حشکایه ادبیاتی جدی شکیلده اؤزون تاپیر، و ایلك تحمل لری بعضی یازیچیلار طرفیندن، مختلف درگی و قزئت لرده نشره وئرلن حشکایه لرله قویولور. آنادیلی کیتابلاری نشر اولاندا، دنیا معیارلارینا قلمه آلیتان حشکایه لریمیزدن بو کیتابلاردا نمونه لر گلیر. آذربایجان حشکایه ادبیاتی یاواش - یاواش اینکیشاف یولونو آدیملاماغا باشلاییر. بو دؤورده مختلف یازیچیلار مثیداتا چیخیر، محمدلوی عباسی، علیقلی کاتبی، قاسم فروزان و... بو دؤورون یازیچیلارینداندیلار. یازیلان حشکایه لرین اساس موضوعو، خلق معیشتی و او زمانین اجتماعی - سیاسی حادثه لریندن اولور. مثال اولاراق: علیقلی کاتبی نین وولقان اثری ۱۳۲۰ - جی ایلدن سونرا باش وئرن حادثه لر دن فایدالانمیشدیر.

۳ - ۱۳۲۶ - نجی ایلدن، ۱۳۵۷ نجی ایله دک:

ملی حکومت سالیندیقدان سونرا، فارس شوونیستلری، هر زاددان اول موضوع و مضمونلارینا باخمادان آنادیلیمیزده اولان کیتابلاری یاندیریرلار. قهرمان خلقیمیز بو ایشی هئج زامان باغیشلاما یا جاقدیر. بو دؤوردن ۱۳۵۷ - نجی ایله دک، جنوبی آذربایجان ادبیاتیندا، دوروخلاما و گئری لمه دؤورو کیمی تانییر. چونکو مختلف شاعیر و یازیچیلار جوربه جور باهانالارلا توتولور، حبس اولونور و سورگون ائدیلیر. تورکجه یازماق و داتیشماق مکتبلرده یاساق اولور. آما بو سیخیتسی لار اکتیندا، اؤز خلقلرینه دایانان شاعیر و یازیچیلار، اؤز آنادیللرینده یازماقلارین اونوتما ییرلار. فرصت اله دوشدوکجه اؤز اثرلرین گیزلی یا آشکار نشر ائدیرلر. ۱۳۳۰ نجو ایله ایراند اکودتا باش وئرن زامان حشکایه ادبیاتینا عاید تنچه

اثر چاپ و نشر اولور. مثال اولاراق، علی تبریزی تین شاه اسماعیل رومانی بو دؤورده چاپ و نشر اولور. ۱۳۵۷ نجی ایله دک هئج بیر آذربایجانجا حشکایه کیتابی چاپ و نشر اولمادی، اولور سادا، یالنیز الدن سس چسیخمایان کیمی، سسی اولمادی، او ایللرده یالنیز گنجعلی صباحی دن قارتال اثری چاپ اولدو. تلخون حشکایه سیده صمد بهرنگی دن قلمه آلیندی آنجاق ۱۳۵۷ نجی ایله چاپ و نشر اولدو. شمالی آذربایجان داداجنوبی آذربایجانا عاید هجر و ستارخان حماسه سی و سایره رومانلار جنوب یازچیلاری طرفیندن یایلمیشدیر.

۴ - ۱۳۵۷ - نجی ایلدن بری:

ظلم و ستم اساسیندا قورولان شاهین حکومتی، ۱۳۵۷ نجی ایله سونا چاتدی. بوغازلاردا دو یونلنمیش سسلر، شعر، حشکایه، مقاله لر شکیلینده لوزون گؤسته ردی. انقلابین ایلک ایللرینده، مختلف نشریه، گونده لیک و کیتابلار چاپ و نشر اولونماغا باشلادی.

۱۳۲۵ نجی ایلدن ۱۳۵۷ نجی ایللر آراسیندا، اوره کلرده فالانمیش غم و قایغی آغیز آچیب، سؤز سؤیله مه یه باشلادیلار. حشکایه ادبیاتیمیز، یشنه آدیم - آتماقا باشلادی.

مقدس ادبیاتیمیز بو سون ایللرده، گیزلین و گاهدان آشقات سیخمالارا معروض قالماغینا باخمایاراق، آدیم آتیر. حشکایه ادبیاتی هر چند شعر ایله آياقلاشتمیر، آنجاق یاواش - یاواش ایره لی گئدیر. مختلف حشکایه لر نشریه لرده درج اولور. بو حشکایه لر آراسیندا گله جکلرینه اومید باغلاماق اولان گؤرکملی یازچیلارین اثرلری ده واردیر، ۱۳۵۷ نجی ایلدن بو یانا چاپ اولان حشکایه کیتابلارینین آدین گتیرمکه یازیمیزی بیتیریریک:

- ۱ - دومانلی گونلر، اسماعیل هادی.
- ۲ - آجی چای کؤرپوسو دانیشیر، خ. آذری.
- ۳ - حیات فاجعه لریندن، گنجعلی صباحی.
- ۴ - لاچین، اسماعیل هادی.

- ۵- سون-تفخیل، سون افسانہ، ناصر منظوری.
- ۶- قارا چوخوا، ناصر منظوری.
- ۷- ملغلا و قیزی، کاورانپور.
- ۸- قارلی اوک، حمید آرغیش.
- ۹- چلی آخیر، عزیز محسنی.
- ۱۰- قوی اولسون اون، پروفیسور زھتابی.
- ۱۱- ایکی بالاجا باجی، ع.ح. اردیلی.
- ۱۲- نازلیجه، علی حسن زاده، کتاب کاستی ایله بیرلیکده.
- ۱۳- قارتال، گنجعلی صباحی